

ISSN: 3060-4613

MAKTABGACHA
VA MAKTAB
TA'LIMI VAZIRLIGI

O'zbekiston
Milliy Pedagogika
Universiteti

№8(1)
2026

- 13.00.00 Pedagogika fanlari
- 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
- 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
- 13.00.03 Maxsus pedagogika
- 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
- 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
- 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
- 13.00.07 Ta'limda menejment
- 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
- 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
- 07.00.00 Tarix fanlari
- 19.00.00 Psixologiya fanlari
- 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
- 02.00.00 Kimyo fanlari
- 03.00.00 Biologiya fanlari
- 09.00.00 Falsafa fanlari
- 10.00.00 Filologiya fanlari
- 11.00.00 Geografiya fanlari

M

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Pedagogika, psixologiya fanlariga ixtisoslashgan ilmiy jurnal

MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMI

Elektron nashr. 372 sahifa,
3-avgust, 2026-yil.

BOSH MUHARRIR:

Karimova E'zoza Gapirjanovna – O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vaziri

BOSH MUHARRIR O'RINBOSARI:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Pedagogika fanlari doktori, professor

TAHRIRIYAT KENGASHI A'ZOLARI

Ibragimov X.I. – pedagogika fanlari doktori, akademik
Shoumarov G'.B. – psixologiya fanlari doktori, akademik
Qirg'izboyev A.K. – Tarix fanlari doktori, professor
Jamoldinova O.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Sharipov Sh.S. – pedagogika fanlari doktori, professor
Shermuhhammadov B.Sh. – pedagogika fanlari doktori, professor
Ma'murov B.B. – pedagogika fanlari doktori, professor
Madraximova F.R. – pedagogika fanlari doktori, professor
Kalonov M.B. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Nabiyev D.X. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Qo'ldoshev Q. M. – iqtisodiyot fanlari doktori, professor
Ikramxanova F.I. – filologiya fanlari doktori, professor
Ismagilova F.S. – psixologiya fanlari doktori, professor (Rossiya)
Stoyuxina N.Yu. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Rossiya)
Magauova A.S. – pedagogika fanlari doktori, professor (Qozog'iston)
Rejep O'zyurek – psixologiya fanlari doktori, professor (Turkiya)
Woosyu Cha – Koreya milliy ta'lim universiteti rektori (Koreya)
Polonnikov A.A. – psixologiya fanlari nomzodi, dotsent (Belarus)
Mizayeva F. O. – Pedagogika fanlari doktori, dotsent
Baybayeva M.X. – pedagogika fanlari doktori, professor
Muxsiyeva A.T. – pedagogika fanlari doktori, professor
Aliyev B. – falsafa fanlari doktori, professor
Abdullayeva N. Sh. – Pedagogika fanlari doktori (DSc), professor
Doniyorov S. M. – "Yangi O'zbekiston" va "Pravda Vostoka" gazetalari tahririyati DM bosh muharriri, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan jurnalist, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
G'afurov D. O. – falsafa fanlari doktori (PhD)
Shomurodov R.T. – iqtisodiyot fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Mirzayeva F. O. – pedagogika fanlari doktori (DSc), dotsent
Jalilova S.X. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Bafayev M.M. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Usmonova D.I. – Samarqand iqtisodiyot va servis institute dotsenti
Saifnazarov I. – falsafa fanlari doktori, professor
Nematov Sh.E. – pedagogika fanlari nomzodi (PhD)
Tillashayxova X.A. – psixologiya fanlari nomzodi (PhD), dotsent
Yuldasheva F.I. – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Yuldasheva D.B. – filologiya fanlari bo'yicha falsafa (PhD) doktori, dotsent
Tangriyev A. T. – Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti kafedra professori
Ashurov R. R. – psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Panjiyev M. A. – Qashqadaryo viloyati Maktabgacha va maktab ta'limi boshqarmasi boshlig'ining birinchi o'rinbosari
Xudayberganov N. A. – Xorazm Ma'mun akademiyasi Tabiiy fanlar bo'limining katta ilmiy xodimi, biologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Vaxobov Anvar Abdusattor o'g'li – Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori, dotsent

Muassis: "Tadbirkor va ishbilarmon" MChJ

Hamkorlarimiz: O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi, O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

EDITOR-IN-CHIEF:

Karimova E'zoza Gapirzhanovna – Minister of Perschool and School Education of the Republic of Uzbekistan

DEPUTY EDITOR-IN-CHIEF:

Ibragimova Gulsanam Ne'matovna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Ibragimov X.I. – Doctor of Pedagogical Sciences, Academician

Shoumarov G'. B. – Doctor of Psychological Sciences, Academician

Qirg'izboyev A. K. – Doctor of Historical Sciences, Professor

Jamoldinova O.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Sharipov Sh.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Shermuhhammadov B.Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Ma'murov B.B. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Madraximova F.R. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Kalonov M.B. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Nabiyev D.X. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Koldoshev K. M. – Doctor of Economic Sciences, Professor

Ikramxanova F.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor

Ismagilova F.S. – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Russia)

Stoyuxina N.Yu. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Russia)

Magauova A.S. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor (Kazakhstan)

Rejep O'zyurek – Doctor of Psychological Sciences, Professor (Turkey)

Wookyu Cha – President of the National University of Education, Korea (South Korea)

Polonnikov A.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor (Belarus)

Mizayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Baybayeva M.X. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Muxsiyeva A.T. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor

Aliyev B. – Doctor of philosophy, professor

Abdullayeva N. Sh. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Professor

Doniyorov S. M. – Editor-in-Chief of the DM Editorial Office of the newspapers “Yangi O'zbekiston” and “Pravda Vostoka”, Honored Journalist of the Republic of Uzbekistan, Doctor of Philosophy (PhD) in Philology, Associate Professor

Gafurov D. O. – Doctor of Philosophy (PhD)

Shomurodov R.T. – Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor

Mirzayeva F. O. – Doctor of Pedagogical Sciences (DSc), Associate Professor

Jalilova S.X. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Bafayev M.M. – Doctor of Philosophy in Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Usmonova D.I. – Associate Professor, Samarkand Institute of Economics and Service

Saifnazarov I. – Doctor of philosophy, professor

Nematov Sh.E. – Candidate of Pedagogical Sciences (PhD)

Tillashayxova X.A. – Candidate of Psychological Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva F.I. – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor

Yuldasheva D.B. – Doctor of Philosophy (PhD) in Philological Sciences, Associate Professor

Tangriyev A.T. – is a professor of Tashkent State University of Economics

Ashurov R. R. – Doctor of Philosophy (PhD) in Psychology, Associate Professor

Panjiyev M. A. – First Deputy Head of the Department of Preschool and School Education of the Kashkadarya Region

Khudaiberganov N. A. – Senior Researcher of the Department of Natural Sciences of the Khorezm Mamun

Academy, Doctor of Philosophy (PhD) in Biological Sciences

Vakhobov Anvar Abdusattor oğlu – Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences, Associate Professor

“Maktabgacha va maktab ta'limi” jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy attestatsiya komissiyasining quyidagi qarorlariga asosan pedagogika va psixologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) hamda fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiyalaridagi asosiy ilmiy natijalarni chop etish uchun milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan:

Pedagogika fanlari bo'yicha: OAK Kengashi tavsiyasi (26.08.2024-y., №11-05-4381/01) asosida:

- Ekspert kengashi (29.10.2024-y., №10)
- Rayosat qarori (31.10.2024-y., №363/5)

Psixologiya fanlari bo'yicha: Toshkent davlat pedagogika universiteti murojaatiga asosan OAK tavsiyasi (24.04.2025-y., №11-05-2566/01):

- Ekspert kengashi (25.05.2025-y., №10)
- Rayosat qarori (08.05.2025-y., №370/5)

“Maktabgacha va maktab ta'limi”
jurnali

26.09.2023-yildan

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti
Administratsiyasi huzuridagi Axborot
va ommaviy kommunikatsiyalar
agentligi tomonidan **№C-5669363**
reyestr raqami tartibi bo'yicha
ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: **№136361**

MUNDARIJA

Sun'iy intellekt muhitida o'sib kelayotgan Alfa avlodining shaxsiy va psixik rivojlanishi	10
<i>Jo'rayeva Dilfuza Abdug'aniyevna</i>	
Teng yonli uchburchak xossalari va kesmaning o'rta perpendikulyari xossalardan foydalangan holda masalalar yechish	13
<i>Namozov Diyorbek Baxtiyor o'g'li</i>	
Xiva xonligining siyosiy boshqaruv modeli: Buxoro va Qo'qon xonliklari bilan qiyosiy tahlili.....	17
<i>Mutallibjonov Boburmirzo</i>	
Boshlang'ich sinfda informatika fanini o'qitish metodikasi	26
<i>Nosirova Feruza Baxadir qizi</i>	
Funksional savodxonlik asosida bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarini professional rivojlantirishning strukturaviy-faoliyatli modeli.....	30
<i>Gafurova Mahfuza Abbosovna</i>	
Mutafakkirlar asarlarida bolalar faolligini shakllantirishda o'yinlardan foydalanishning yoritilishi	35
<i>Ravshanova Uldona Narziboyevna</i>	
Ijtimoiy-madaniy qadriyatlar variatsiyasi sharoitida talabalarda kitobxonlik madaniyatini rivojlantirish mazmuni	39
<i>Vorisova Barnoxon Olimjon qizi</i>	
Huquqiy ta'lim va huquqiy tarbiya integratsiyasi orqali yoshlar orasida huquqbuzarliklarning oldini olish	43
<i>Habibjonov Izzatbek Dilshodjon o'g'li</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarning tanqidiy va refleksiv tafakkurini rivojlantirishda antfragil yondashuvning o'rni.....	51
<i>G'ulomjonova Ziyodaxon A'zamjon qizi</i>	
Badiy adabiyotning yoshlar tarbiyasidagi didaktik imkoniyatlari	57
<i>Irisboyeva Xotiraxon Utbasarovna</i>	
Talabalarining o'quv amaliyoti jarayonida kasbiy mobilligini rivojlantirishda dual ta'limga asoslangan metodikani takomillashtirish	61
<i>G'ofurov To'liqinjon</i>	
Didactic Opportunities of Content and Language Integrated Learning (CLIL) Technology in English Language Teaching	67
<i>Ismailova Aziza Dilshodovna</i>	
Фольклорные источники в историко-географическом изучении памятников Устюрта.....	72
<i>Канаатов Есимкан</i>	
Xorijiy davlatlar tajribasida o'zgarishlarni boshqarish ko'nikmalarini rivojlantirish amaliyoti.....	76
<i>Abdullayev Amirulla Xazratovich</i>	
Algoritmik faollikni rivojlantirishning zamonaviy metodik yondashuvi	81
<i>Pardayeva Kamola Sultonovna</i>	
Sun'iy intellekt va startap ekotizimi asosida talabalarining tadbirkorlik ko'nikmalarini rivojlantirish	86
<i>Imomaliyev Quvvat Choriyevich</i>	
Maktab ta'limida o'qitish sifatini baholashning ko'p tarmoqli raqamli-diaagnostik tizimini joriy etish va boshqarish	91
<i>Nurmetov Tursunbek Kenjayevich</i>	
Event ta'lim texnologiyasi vositasida talabalarining o'qish samaradorligini oshirish	96
<i>Latipova Ma'rifat Salohiddin qizi, Bo'tayeva Saodat Xudoyor qizi</i>	
Texnologik ta'lim yo'nalishi talabalarining malakaviy va pedagogik amaliyotlari uzviyligini ta'minlashning metodik modeli	99
<i>Mardonov Maqsudbek Maxmudovich</i>	
Nogironligi bo'lgan bolalarni tarbiyalayotgan oilalarga ijtimoiy-psixologik yordam ko'rsatishning nazariy-metodologik asoslari	103
<i>Umarova Umidaxon Ibaydullayevna</i>	

Chizmachilik darslarida animatsiyali modellarni qo'llashning pedagogik asoslari	108
<i>Xo'janiyozov Shokir Rustamovich</i>	
Fanlararo aloqadorlik asosida tibbiyot oliy ta'lim muassasalarida ingliz tilini o'qitish metodikasi va uning eksperimental samaradorligi	114
<i>Isroilova E'zoza Akmal qizi</i>	
Umumiy o'rta ta'lim tashkilotlarida ingliz tilini o'qitishda veb-kvestlar va raqamli keyslarni samarali qo'llash usullari	119
<i>Shermatova Ra'no O'ktam qizi, Baxodirova Gulnoz Kamalovna</i>	
Xalq og'zaki ijodi asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining kreativ faoliyatini takomillashtirish texnologiyalari	124
<i>Abduraximova Muxabbat Allayevna</i>	
Bo'lajak fizika o'qituvchilarini nanotexnologiya sohasidagi bilimlarni taqdim etishga va o'qitishga tayyorlash metodikasi	129
<i>Sottarov Abduvali Umirqulovich</i>	
Raqamli ta'lim muhitida talabalarning raqamli tafakkurini rivojlantirishning pedagogik mexanizmlarini takomillashtirish	133
<i>Nuraliyeva Feruza Abdusalim qizi</i>	
Emotsional intellekt va raqamli kommunikatsiya: yoshlar psixologiyasida zamonaviy tendensiyalar	137
<i>Qahharov Nuriddin Sherbek o'g'li</i>	
Kichik maktab yoshidagi o'quvchilarda "o'quv burnout" (o'qishga nisbatan charchash va sovish) holatining oldini olishda motivatsion pedagogik texnologiyalar	142
<i>Babajanova Gulmira Muratbayevna</i>	
Linguopragmatic Errors in Artificial Intelligence-Generated Translations	147
<i>Aytmuxamedova Durdona Jasur qizi</i>	
Клинические особенности аллергодерматозов у лиц, проживающих в Ташкентской области	153
<i>Абдуллаева Ф. Б., Саипова Н. С.</i>	
Tyutorlik faoliyatining pedagogik ahamiyati	160
<i>Ashirova Gulnora Xayrullayevna</i>	
Innovatsion yondashuv asosida bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarida kasbga yo'naltirish metodikasini takomillashtirish	164
<i>Nurmuratova Iroda Nuriddinovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlashda diqqat yetishmasligi va giperfaollik: mnemotexnik korreksiya	169
<i>Egamberdiyeva Xuriyat Egamberdiyevna, Kaxxarova Ozoda Abdimo'minovna</i>	
The Historical Development of Translation	173
<i>Sharopova Gulnoza Odil qizi</i>	
Integratsiya jarayonlarini samarali boshqarishga yo'naltirilgan metodik tizim	176
<i>L. T. Xudaybergenova</i>	
Multimodal matnlarni tanlash va dalillarga asoslangan o'quv topshiriqlari metodikasini ishlab chiqish	180
<i>G'ofurova Dilshodaxon Toxirjon qizi</i>	
Bo'lajak tibbiyot xodimlarining diagnostik kompetensiyalarini shakllantirishda innovatsion ta'lim texnologiyalarining o'rni: ilmiy adabiyotlar sharhi	186
<i>Xalimova S. A.</i>	
The Role and Opportunities of Artificial Intelligence (AI) in the Management of Educational Institutions	191
<i>Abduqahorova Lobar Oybekovna</i>	
Malaka oshirish jarayonida maktab direktorlarining mediakompetentligini rivojlantirishning tashkiliy-boshqaruv mexanizmi	197
<i>Xidirova Maftuna Ilhom qizi</i>	
Maktabgacha ta'lim muassasalarida iqtisodiy tarbiya berishda STEAM va an'anaviy usullarning qiyosiy tahlili	205
<i>Boltayeva Nasiba Ilhom qizi</i>	

Kasb-hunar ta'limida elektromobillar va robototexnika yo'nalishlarini rivojlantirish: xalqaro hamkorlik tajribasi va "2+1" dual ta'lim modeli.....	209
<i>Dushanov Nuriddin Qo'ldoshovich, Suvonov Murodjon Abdurahmon o'g'li, Ibragimova Dinara Rustam qizi, Karimova Oygul Ro'ziyevna, Avliyoqulov Muxammad Mustafoyevich</i>	
Multimodal matnlarni tanlash va dalillarga asoslangan o'quv topshiriqlarining metodikasini ishlab chiqish ...	212
<i>G'ofurova Dilshodaxon Toxirjon qizi</i>	
Maktabgacha ta'limda "ijodiy faoliyat" va "kreativlik" konseptlarining nazariy-metodologik interpretatsiyasi...	218
<i>Komila Aytmuratova</i>	
Bo'lajak chet tili o'qituvchilarining leksik kompetensiyasini shaxsga yo'naltirilgan ta'lim texnologiyasi asosida rivojlantirishga doir mashqlar tipologiyasining samaradorligi.....	222
<i>Maxmudova Feruza Salimjonovna</i>	
O'zbek va rus nasrida oilaviy munosabatlarning badiiy-psixologik talqini	227
<i>Qurbonova Malika Toxir qizi</i>	
O'quv-biluv kompetensiyasining nazariy asoslari va zamonaviy pedagogik yondashuvlar	230
<i>Saydaxmedova Barno Batirovna</i>	
Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarining matematik tayyorgarligi tarkibi: TIMSS va PISA xalqaro baholash dasturlari asosidagi nazariy tahlil	235
<i>Abdusattarova Zaynab</i>	
Fizikani o'qitishda barqaror taraqqiyot tushunchalarini rivojlantirish: O'zbekiston kontekstida adabiyotlar tahlili.....	243
<i>Avazova Oltin</i>	
Futbolda 11–12 yoshli darvozabonlarni texnik-taktik jihatdan tayyorlashda maxsus mashqlarning ahamiyati	247
<i>Ibragimov Qosimbek Isroil o'g'li</i>	
Boshlang'ich sinflarda tabiiy fanni o'qitish jarayonida sun'iy intellekt yordamida foydalanib nazariy bilimlarni hayotga tatbiq qilib o'rganish metodlari	253
<i>Jo'layeva Munira Choriyevna</i>	
Creativity-Oriented Language Teaching in Karakalpak Folk Pedagogy	256
<i>Khodzhanizayeva Aygul Aytmuratovna</i>	
Bo'lajak pedagoglarda estetik kompetentlikni rivojlantirishning metodik asoslari.....	264
<i>Saidova Dilorom Erkinovna</i>	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik muammolarni hal etish ko'nikmalarini rivojlantirish metodikasi	269
<i>Farhodova Sevara Qo'ziboy qizi</i>	
Boshlang'ich sinflarda ona tili darslarida tanqidiy va ijodiy fikrlashni rivojlantirish texnologiyalari.....	274
<i>Norkulova Jasmina Sodikovna</i>	
Umumta'lim maktablarida matematik kechalar orqali o'quvchilarning mantiqiy tafakkurini rivojlantirish samaradorligi.....	277
<i>Saytniyozov Adham Annamuhmet o'g'li</i>	
Tibbiy va pedagogik ta'lim jarayonida "Case Study" metodini qo'llash orqali talabalarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish	282
<i>Shaymatova Azizaxon Rustambekovna</i>	
Dutor ijrochiligining amaliy-texnik jihatlariga e'tibor qaratish va ushbu jarayonni rivojlantirish	286
<i>Shodiyeva Shahinabonu Shoirjon qizi</i>	
Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik texnikani shakllantirish texnologiyalari	293
<i>Turimbetova Sveta Muhammedaliyevna</i>	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oila o'rtasidagi hamkorlik menejmentini takomillashtirishda direktor o'rinbosarining roli	297
<i>Xolnazarova Shaxnoza Baxodir qizi</i>	
Адаптивная геймификация в школьном обучении физике	304
<i>Индира Бахадуровна Ерлепесова</i>	
Bo'lajak pedagoglarda qadriyatlar tizimining shakllanishiga ta'sir etuvchi psixologik omillar	309
<i>Taylanova Sh. Z.</i>	

Metakognitiv kompetensiya: mohiyati va mazmuni, tarixiy evolyutsiyasi.....	317
Xasanova Feruza Xurramovna, Abdullayeva G. A.	
Bo'lajak o'qituvchilarda kasbiy tayyorgarlikni ta'minlovchi refleksiv va motivatsion mexanizmlar	322
Fayziyeva Umida Asadovna	
Arab tilida jumla tuzilishi: ismiy va fe'liy jumlalarining nahviy tahlili	328
Quqonboyeva Moxlaroyim Elmurodjon qizi	
"Maugli" asarining didaktik ahamiyati va obrazlar tahlili	333
To'g'onova Dinoraxon Mansurjon qizi	
Jadid taraqqiyparvari Ahmad Zaki Validiyning ijtimoiy-siyosiy faoliyati va uning vatanparvarlik harakatlari...	337
Raximov Azizbek Normurodovich	
Biologiya darslarida kooperativ ta'lim texnologiyasidan foydalanish metodikasi	342
Ibodova Mahfuza Namozovna	
Ta'limni tashkil etishning pedagogik omillari	346
Yuldasheva Nilufar Abdullayevna, Hazratkulova Lobar To'rabek qizi	
5–7 yoshli qizlarda badiiy gimnastika orqali maxsus harakat ko'nikmalarini rivojlantirish	350
Botirova Sayyora Nurullayevna	
Talabalarda grammatik kompetensiyani rivojlantirishning zamonaviy pedagogik yondashuvlari	354
Aymanova Shiyrinay Kamilovna	
Yosh ofitserlarda xizmat rezistentligini belgilovchi ijtimoiy-psixologik determinantlar	357
Rejametova Irada Ikramshikovna	
Chapaqay o'quvchilarda grafik malakalarni rivojlantirishning o'ziga xos jihatlari	363
Yusufzoda Shabnami Yunus	
Преимущества использования STEAM технологий в дошкольном образовании.....	368
Садикова Д. Х.	

YOSH OFITSERLARDA XIZMAT REZISTENTLIGINI BELGILOVCHI IJTIMOIY-PSIXOLOGIK DETERMINANTLAR

Rejаметова Ирада Икрамшиковна

Jamoat xavfsizligi universiteti

“Xizmat faoliyatini tarbiyaviy-psixologik ta'minlash” kafedrası dotsenti,
pedagogika fanlari nomzodi

Annotatsiya: Mazkur maqolada yosh ofitserlarda xizmat rezistentligining shakllanishi va namoyon bo'lishini belgilovchi asosiy ijtimoiy-psixologik determinantlar tahlil qilinadi. Harbiy jamoaning ijtimoiy-psixologik muhiti, rahbarlik uslubi, guruhii birdamlik, hamkasblar ko'magi, kasbiy motivatsiya, stressga bardoshlilik, emotsional o'zini boshqarish hamda moslashuvchan koping strategiyalarining xizmat faoliyatidagi barqarorlikka ta'siri yoritiladi. Shuningdek, mobbing, ierarxik bosim, nizoli munosabatlar va agressiv xulq xizmat rezistentligini pasaytiruvchi xavf omillari sifatida baholanadi. Xizmat rezistentligi yosh ofitserning murakkab va zo'riqishli vaziyatlarda kasbiy samaradorligi, psixologik barqarorligi hamda ijtimoiy moslashuvini saqlab qolishini ta'minlovchi integrativ resurs sifatida talqin etiladi.

Kalit so'zlar: yosh ofitserlar, xizmat rezistentligi, ijtimoiy-psixologik determinantlar, harbiy jamoa, guruhii birdamlik, kasbiy motivatsiya, stressga bardoshlilik, emotsional regulatsiya, koping strategiyalari, mobbing.

Abstract: The article examines the main socio-psychological determinants underlying the development and manifestation of service resilience among young officers. It highlights the influence of the socio-psychological climate of the military unit, leadership style, group cohesion, peer support, professional motivation, stress tolerance, emotional self-regulation, and adaptive coping strategies on stability in military service. Mobbing, hierarchical pressure, interpersonal conflict, and aggressive behaviour are considered risk factors that may reduce service resilience. Service resilience is interpreted as an integrative psychological resource that enables young officers to maintain professional effectiveness, psychological stability, and social adaptation under complex and stressful service conditions.

Key words: young officers, service resilience, socio-psychological determinants, military unit, group cohesion, professional motivation, stress tolerance, emotional self-regulation, coping strategies, mobbing.

Аннотация: В статье анализируются основные социально-психологические детерминанты формирования и проявления служебной резистентности молодых офицеров. Раскрывается влияние социально-психологического климата воинского коллектива, стиля руководства, групповой сплочённости, поддержки сослуживцев, профессиональной мотивации, стрессоустойчивости, эмоциональной саморегуляции и адаптивных копинг-стратегий на устойчивость служебной деятельности. Моббинг, иерархическое давление, конфликтные отношения и агрессивное поведение рассматриваются как факторы риска, снижающие уровень служебной резистентности. Служебная резистентность интерпретируется как интегративный ресурс, обеспечивающий сохранение профессиональной эффективности, психологической устойчивости и социальной адаптации молодого офицера в сложных и напряжённых условиях.

Ключевые слова: молодые офицеры, служебная резистентность, социально-психологические детерминанты, воинский коллектив, групповая сплочённость, профессиональная мотивация, стрессоустойчивость, эмоциональная саморегуляция, копинг-стратегии, моббинг.

KIRISH

Harbiy-professional faoliyatning murakkabligi xizmat rezistentligini faqat shaxsning stressga chidamliligi, emotsional barqarorligi yoki iroda sifatleri bilan chegaralangan individual-psixologik xususiyat sifatida talqin qilish imkonini bermaydi. Zamonaviy ijtimoiy va tashkiliy psixologiya doirasida rezistentlik tashqi va ichki stressorlar ta'sirida shaxs hamda xizmat jamoasining funksional yaxlitligini saqlashi, faoliyatning me'yoriy va axloqiy chegaralaridan chetga chiqmasligi, mavjud psixologik va ijtimoiy resurslarni safarbar qilishi, buzilgan funksiyalarni qayta tiklashi hamda murakkab vaziyat tajribasini keyingi faoliyat uchun konstruktiv resursga aylantira olishida namoyon bo'luvchi ko'p darajali dinamik hodisa sifatida qaralishi maqsadga muvofiq. Bizningcha, xizmat rezistentligining ijtimoiy-psixologik determinantlari deganda harbiy xizmatchining xizmat vazifalarini

uzoq muddat davomida psixologik, axloqiy va funksional jihatdan barqaror bajarishiga yordam beruvchi yoki, aksincha, mazkur barqarorlikni susaytiruvchi individual, shaxslararo, guruhiiy va tashkiliy xususiyatlar majmui tushuniladi. Bunday yondashuvda rezistentlik tayyor va o'zgarmas shaxs sifati emas, balki shaxsning individual resurslari bilan xizmat jamoasidagi ijtimoiy-psixologik muhit o'rtasidagi uzluksiz o'zaro ta'sir natijasi hisoblanadi.

Rezistentlik individual a'zolar resurslarining oddiy yig'indisi emas, balki noqulay hodisalar ta'sirida shaxs-vaziyat o'zaro munosabatlari orqali jamoa darajasida yuzaga keladigan emergent xususiyat hisoblanadi. Jamoa faoliyatining qiyinchilikdan keyingi trayektoriyasi rezistentlikning asosiy mezon sifati sifatida qaraladi. Bunda individual resurslar koordinatsiya, jamoaviy identifikatsiya, rahbarlik, vazifa talablari va o'zaro ta'sir jarayonlari orqali umumjamoaviy imkoniyatga aylanadi. Yosh ofitserning yuqori individual bardoshlilik uning xizmat rezistentligini avtomatik ravishda ta'minlamasligi ayon bo'ladi. Chunki individual resurslardan foydalanish imkoniyati xizmat jamoasidagi ishonch, psixologik xavfsizlik, o'zaro ko'mak, rahbarlik uslubi, guruhiiy me'yorlar, norasmiy munosabatlar hamda tashkilotdagi adolatning qay darajada shakllanganligiga bog'liq bo'ladi^[1].

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Hayotga bardoshlilik bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar majburiyatni qabul qilish, nazorat hissi va qiyinchilikni rivojlanish imkoniyati sifatida ko'rish kuchli stress sharoitida himoyalovchi rol o'ynashini ko'rsatadi. Harbiy xizmatchilar misolida hayotga bardoshlilikning yuqori darajasi ko'p sonli stressorlar ta'sirida psixologik simptomlarning kuchayishini cheklashi aniqlangan^[2]. Biroq individual hayotga bardoshlilik jamoaviy resurslarning o'rnini bosa olmaydi. Ofitserning shaxsiy irodasi kuchli bo'lsa-da, jamoada axborot yashirilsa, o'zaro ishonch bo'lmasa, rol va vazifalar noaniq taqsimlansa yoki rahbar destruktiv usullardan foydalansa, umumiy faoliyatning ishonchlilik pasayishi mumkin. Jamoaviy rezilyentlik individual rezilyentliklarning oddiy yig'indisi emas. U guruh a'zolarining o'zaro aloqasi, umumiy ma'no, kelishilgan harakatlar, jamoaviy o'rganish va kollektiv samaradorlik natijasida vujudga keladigan emergent, ya'ni o'zaro ta'sir natijasida paydo bo'luvchi xususiyatdir^[3].

Jamoa qiyinchilikka duch kelganda vaziyatni qanday talqin qilishi, resurslarni qanday taqsimlashi, xatolar haqida ochiq gaplasha olishi, emotsional bosimni qanday boshqarishi hamda faoliyatni qay tarzda qayta tashkil etishi uning rezistentlik darajasini belgilaydi. Shu asosda, bizningcha, yosh ofitserlar jamoasidagi xizmat rezistentligi xizmat faoliyatiga xos kuchli, davomli yoki takrorlanuvchi stressorlar, xavf, noaniqlik, vaqt tanqisligi va ichki guruhiiy bosim sharoitida shaxs hamda jamoaning qonuniylikni, kasbiy vazifalarni, psixologik yaxlitlikni, o'zaro hamkorlikni va faoliyat ishonchlilikini saqlashi, mavjud resurslarni safarbar etishi, salbiy oqibatlarini cheklashi hamda funksional holatni qayta tiklashini ta'minlovchi ko'p darajali dinamik ijtimoiy-psixologik salohiyatdir.

Ta'rifdan kelib chiqib, xizmat rezistentligining bir necha metodologik belgilari ajratiladi.

Birinchidan, u kontekstualdir: rezistentlik faqat muayyan qiyinchilik va xizmat vazifasi bilan bog'liq holda namoyon bo'ladi.

Ikkinchidan, u dinamikdir: tayyorgarlik, tajriba, rahbarlik va jamoaviy jarayonlar ta'sirida kuchayishi yoki susayishi mumkin.

Uchinchidan, u ko'p darajalidir: individual, diadik, mikroguruhiiy, jamoaviy va tashkiliy darajalardagi resurslar o'zaro ta'sir qiladi.

To'rtinchidan, u jarayon, salohiyat va natijani birlashtiradi: qarshilik ko'rsatish mexanizmlari, ulardan foydalanish qobiliyati hamda xizmat natijasining saqlanishi bir butun tizimni tashkil etadi.

Beshinchidan, u normativ yo'nalishga ega: noqonuniy yoki axloqan nomaqbul usullar bilan natijaga erishish rezistentlik belgisi sifatida qabul qilinmaydi.

Xizmat rezistentligi "salbiy emotsiya yo'qligi" bilan tenglashtirilmaydi. Xavotir, qo'rquv, charchoq yoki tushkunlik murakkab vaziyatga tabiiy javob bo'lishi mumkin.

Muhim mezon – bu kechinmalarning mavjud yoki mavjud emasligi emas, balki ularni anglash, tartibga solish, yordamdan foydalanish va vazifani xavfsiz hamda qonuniy bajarishga xalaqit beradigan darajaga yetkazmaslikdir. Emotsiyalarni inkor etish, muammoni yashirish yoki yordam so'rashni zaiflik deb baholash tashqi tomondan "bardoshlilik" bo'lib ko'rinsa-da, uzoq muddatda rezistentlikni yemirishi mumkin^[4].

Xizmat rezistentligi kasbiy ishonchlilik bilan ham uzviy bog'liq. Kasbiy ishonchlilik turli ichki va tashqi sharoitlarda belgilangan natijani barqaror, xatosiz va xavfsiz tarzda ta'minlashni anglatadi^[5]. Rezistentlik esa ushbu ishonchlilikni buzishi mumkin bo'lgan stressorlar qarshisida faoliyat tizimining qanday saqlanishini tushuntiradi. Demak, ishonchlilik ko'proq natijaviy xususiyat bo'lsa, rezistentlik esa natijani saqlashga xizmat qiluvchi resurslar va jarayonlar kompleksidir. Xizmat rezistentligi yagona sifat emas, balki o'zaro bog'liq komponentlardan tashkil topgan tizimdir. Uning tuzilishini qadriyatli-motivatsion, kognitiv-regulyativ, emotsional-irodaviy, kommunikativ-kogeziv va tashkiliy-resurs komponentlari orqali yoritish mumkin.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Qadriyatli-motivatsion komponent xizmat maqsadining shaxsiy mazmun kasb etishi, kasbiy burch, qonuniylik, mas'uliyat, vatanparvarlik, inson qadr-qimmatiga hurmat hamda jamoaga mansublikni qamrab oladi. Yosh ofitser nima uchun xizmat qilayotganini, uning qarori kimlarning xavfsizligiga ta'sir qilishini va umumiy vazifadagi o'z o'rnini anglaganida qiyinchilikni ma'nosiz bosim sifatida emas, balki mas'uliyatli faoliyatning tarkibiy qismi sifatida qabul qiladi. Maqsadning anglanganligi stressorni butunlay bartaraf etmaydi, biroq safarbarlikka yo'nalish beradi. Mazkur komponent jamoaning axloqiy yo'nalishi bilan mustahkamlanadi. Agar guruhda xizmat natijasi bilan bir qatorda unga erishishning qonuniy va axloqiy usullari qadrlansa, ofitserlar qisqa muddatli manfaat yoki norasmiy bosim sabab me'yorlarni buzishga kamroq moyil bo'ladi. Qadriyatli birlik fikrlarning bir xil bo'lishini anglatmaydi; u turli qarashlar mavjud bo'lgan holda umumiy xizmat maqsadi va asosiy axloqiy chegaralar bo'yicha kelishuvni bildiradi ^[6].

Kognitiv-regulyativ komponent vaziyatni haqqoniy baholash, xavf va resurslarni solishtirish, ustuvorliklarni belgilash, qaror variantlarini ishlab chiqish, diqqatni boshqarish, xatolarni aniqlash, refleksiya va o'z faoliyatini tuzatishni o'z ichiga oladi. Yosh ofitserning tajribasi cheklangan sharoitda stereotipik yoki shoshilinch qaror chiqarish xavfi ortishi mumkin. Shu bois standart operatsion algoritmlar bilan bir qatorda vaziyat o'zgarganda moslashuvchan fikrlash, mutaxassis fikrini so'rash va jamoaviy muhokama qilish ko'nikmalari muhim. Rezistent jamoa xatoni yashirmaydi, balki uni faoliyatni takomillashtirish uchun axborotga aylantiradi. Xizmatdan keyingi tahlil, vaziyatni birgalikda qayta ko'rib chiqish hamda "nima sodir bo'ldi, nima uchun sodir bo'ldi, keyingi safar nimani o'zgartirish kerak?" degan savollarga javob izlash jamoaviy o'rganish mexanizmini yuzaga keltiradi. Bunday jamoada tajriba alohida xodimning shaxsiy mulki bo'lib qolmaydi, balki umumiy kasbiy kapitalga aylanadi ^[7].

Emotsional-irodaviy komponent qo'rquv, xavotir, g'azab, ruhiy bosim va charchoqni anglash hamda tartibga solish, maqsadga yo'nalganlikni saqlash, impulsiv javobni cheklash, qiyinchilikka qaramay vazifani davom ettirish, zarur paytda to'xtash va yordam so'rash qobiliyatlarini birlashtiradi. Iroda faqat zo'riqishni kuchaytirish emas, balki resursni tejash, kuchni ustuvor vazifaga yo'naltirish va samarasiz urinishlardan voz kechish qobiliyatini ham anglatadi. Yosh ofitserlar ko'pincha o'zining kasbiy yaroqliligini namoyish etish maqsadida charchoq, xavotir yoki bilim yetishmasligini yashirishga moyil bo'lishi mumkin. Jamoada psixologik xavfsizlik bo'lmasa, bunday holat xatolar ehtimolini oshiradi. Shu sababli emotsional-irodaviy rezistentlik shaxsning ichki o'zini boshqarish ko'nikmalari bilan birga yordam so'rashni me'yoriy va mas'uliyatli xulq sifatida qabul qiladigan jamoaviy madaniyatni ham talab qiladi. Kommunikativ-kohenziv komponent o'zaro ishonch, vazifaga oid va ijtimoiy jipslik, tezkor axborot almashinuvi, hamkasblarni qo'llab-quvvatlash, fikr bildirish imkoniyati, nizolarni konstruktiv hal qilish hamda umumiy identifikatsiyani qamrab oladi. Harbiy va xizmat guruhlari bo'yicha tadqiqotlar jipslikning faoliyat samaradorligi, ruhiy farovonlik, xavfni nazorat qilish hissi, xizmatga tayyorgarlik va ruhiy salomatlik bilan bog'liqligini ko'rsatadi ^[8].

Jipslik ikki asosiy shaklda namoyon bo'ladi. Vazifaviy jipslik a'zolarining umumiy maqsadga sodiqligi va birgalikda natijaga erishishga tayyorligini bildiradi. Ijtimoiy jipslik esa hissiy yaqinlik, o'zaro hurmat, g'amxo'rlik va guruhga mansublik tuyg'usini ifodalaydi ^[9]. Xizmat rezistentligi uchun jipslikning har ikkala shakli ham zarur: faqat vazifaviy jipslik insoniy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligiga, faqat ijtimoiy yaqinlik esa talabchanlikning pasayishi va xatolarni yashirishga olib kelishi mumkin.

TAHLIL VA NATIJALAR

"Mobbing tuzilmasini aniqlash" metodikasi bo'yicha olingan tavsiflovchi ko'rsatkichlar yosh ofitserlar jamoasida mobbing bilan bog'liq xulqiy-rolli pozitsiyalar bir xil darajada shakllanmaganligini ko'rsatadi. Eng yuqori o'rtacha ko'rsatkich kuzatuvchi pozitsiyasida (5,26), undan keyin esa initsiator (5,20) va himoyachi (5,20) rollarida qayd etilgan. Qurbon pozitsiyasining o'rtacha qiymati 5,06 ni tashkil etgan bo'lsa, nisbatan past ko'rsatkich yordamchi rolida (4,80) kuzatilgan. Mazkur nisbat mobbing jarayonini faqat agressor va jabrlanuvchi o'rtasidagi bevosita qarama-qarshilik sifatida emas, balki guruh a'zolarining turli darajadagi ishtiroki, betarafligi, qo'llab-quvvatlashi yoki qarshilik ko'rsatishi orqali shakllanadigan murakkab ijtimoiy-psixologik tuzilma sifatida baholash zarurligini ko'rsatadi.

Kuzatuvchi pozitsiyasining nisbatan yuqori darajada ifodalanishi (5,26) alohida psixologik ahamiyat kasb etadi. Mobbing holatlarida kuzatuvchi har doim ham jarayonning passiv elementi hisoblanmaydi. Jamoa a'zolarining nizoli yoki tazyikli munosabatni kuzatib turib, unga faol munosabat bildirmasligi guruhdagi norasmiy xulq me'yorlarining saqlanib qolishiga imkon yaratishi mumkin. Harbiy jamoa sharoitida bunday pozitsiya xizmat ierarxiyasi, konform xulq, guruh bosimiga moslashish, o'z mavqeini xavf ostiga qo'ymaslik hamda ziddiyatga aralashmaslik strategiyasi bilan bog'liq bo'lishi ehtimoldan xoli emas. Shu jihatdan kuzatuvchi rolini faqat "betaraflilik" sifatida tushuntirish yetarli emas; u ayrim vaziyatlarda mavjud munosabatlar tizimini bilvosita legiti-mlashtiruvchi ijtimoiy-psixologik mexanizm sifatida ham namoyon bo'lishi mumkin.

1-jadval: “Mobbing tuzilmasini aniqlash” metodikasining tavsiflovchi hamda normal taqsimlanish qonuniga muvofiqligi haqida ma'lumotlar (n=761)

Ko'rsatkichlar	Min	Max	M	σ	Z qiymat	p
Intsiator	1,00	14,00	5,2	2,51	1,9	0,004
Yordamchi	1,00	14,00	4,8	2,29	1,8	0,022
Himoyachi	1,00	12,00	5,2	2,64	1,6	0,007
Qurbon	1,00	12,00	5,06	2,42	1,3	0,007
Kuzatuvchi	1,00	12,00	5,26	2,49	1,0	0,046

Intsiator pozitsiyasi bo'yicha qayd etilgan qiymatlar respondentlarning ma'lum qismida boshqa jamoa a'zo-siga nisbatan bosim o'tkazish, uni chetlashtirish, obro'sini pasaytirish yoki guruhdagi mavqeini zaiflashtirishga yo'naltirilgan xatti-harakatlarga moyillik mavjudligini anglatadi. Biroq ushbu ko'rsatkichni barcha respondentlarda ochiq agressiv xulq shakllangan, degan mazmunda talqin qilish metodologik jihatdan to'g'ri bo'lmaydi. Mobbing tashabbuskori roli ko'pincha bevosita tajovuz bilangina emas, balki kinoya, muntazam tanqid, ijtimoiy masofalashtirish, axborotdan cheklash, xizmatdagi xatolarni haddan tashqari ta'kidlash yoki norasmiy guruh ta'siridan foydalanish kabi bilvosita shakllarda ham namoyon bo'lishi mumkin. Ayniqsa, harbiy-professional muhitda formal intizomning yuqoriligi sababli bunday ta'sirlar yashirin, vaziyatga bog'liq va ijtimoiy jihatdan niqoblangan shaklda namoyon bo'lishi mumkin. Himoyachi pozitsiyasining o'rtacha qiymati ham 5,20 darajasida ekanligi jamoada mobbing holatlariga qarshi turish salohiyatiga ega bo'lgan shaxslar qatlamining mavjudligini ko'rsatadi. Himoyachilik xulqi jabrlanuvchini emotsional qo'llab-quvvatlash, nizoli vaziyatda vositachilik qilish, adolatsiz munosabatni ochiq yoki bilvosita rad etish, guruhdagi psixologik muvozanatni tiklashga intilish kabi reaksiyalar orqali namoyon bo'lishi mumkin. Ya'ni ayrim harbiy xizmatchilar mobbingga qarshi faol pozitsiya egallasa, boshqalarda bunday xulq ancha sust yoki vaziyatga bog'liq shaklda namoyon bo'lishi mumkin. Bu tafovut shaxsiy qat'iyatlilik, adolatga sezgirlik, empatiya, guruhdagi status, xizmat tajribasi va ehtimoliy ijtimoiy sanksiyalardan xavfsirash kabi omillar bilan bog'liq bo'lishi mumkin.

Qurbon pozitsiyasining $M=5,06$ darajasida shakllanganligi tanlanmaning ma'lum qismida psixologik bosim, kamsitish, inkor etish yoki tizimli ravishda noqulay interpersonal munosabatlar obyektiga aylanish tajribasi uchrashini ko'rsatadi. Mobbing qurboni bo'lishni shaxsning faqat individual psixologik zaifligi bilan izohlash biryozlama yondashuv bo'ladi. Mazkur pozitsiya jamoada mavjud norasmiy statuslar, liderlik uchun raqobat, kommunikativ yopiq guruhlar, xizmat vazifalarini taqsimlashdagi subyektivlik, ijtimoiy qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi hamda “o'zimizniki-begona” tipidagi guruhiiy differentsiatsiya bilan ham bog'liq bo'lishi mumkin. Shu sababli qurbon pozitsiyasining mavjudligi individual moslashuv xususiyatlari bilan bir qatorda jamoaning ijtimoiy-psixologik iqlimi va munosabatlar tizimini ham diagnostik jihatdan baholash zaruratini yuzaga keltiradi. Yordamchi rolda o'rtacha qiymatning nisbatan pastligi (4,80) respondentlarning aksariyatida mobbing tashabbuskorini ochiq ravishda qo'llab-quvvatlash yoki uning xatti-harakatlarini bevosita davom ettirish tendensiyasi boshqa rollarga qaraganda sustroq ekanini ko'rsatadi. Shunga qaramasdan, mazkur ko'rsatkichning mutlaq jihatdan nolga yaqin emasligi mobbing tashabbuskorining ta'siri ayrim holatlarda guruh a'zolari tomonidan qo'llab-quvvatlanishi mumkinligini anglatadi. Bunday yordam faol tajovuz ko'rinishida bo'lishi shart emas; mazax qilishga qo'shilish, mish-mishlarni tarqatish, jabrlanuvchini guruhdan chetlashishga undash, tashabbuskorning pozitsiyasini ma'qullash yoki vaziyatni davom ettirish uchun ijtimoiy fon yaratish ham yordamchi rolning bilvosita shakllari hisoblanadi.

Kolmogorov-Smirnov mezon bo'yicha barcha shkalalarda statistik ahamiyatli natijalar qayd etilgan: initsiator shkalasida ($Z=1,9$; $p<0,01$), yordamchi shkalasida ($Z=1,8$; $p<0,05$), himoyachi shkalasida ($Z=1,6$; $p<0,01$), qurbon shkalasida ($Z=1,3$; $p<0,01$) hamda kuzatuvchi shkalasida ($Z=1,0$; $p<0,05$). Barcha holatlarda empirik taqsimotning normal taqsimlanganligi haqidagi nol gipoteza rad etiladi. Boshqacha aytganda, mobbing tuzilmasining besh komponenti bo'yicha to'plangan natijalar normal taqsimlanish qonuniga to'liq mos kelmaydi. Bu respondentlarning mobbingga oid rol pozitsiyalari tanlanma doirasida simmetrik va bir tekis taqsimlanmaganini, ayrim rollarning ma'lum guruhlarda nisbatan ko'proq yoki kamroq jamlangan bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Mobbing barcha jamoa a'zolarida bir xil darajada namoyon bo'ladigan universal xulqiy tendensiya emas. U interpersonal tajriba, guruhdagi norasmiy mavqe, rahbarlik uslubi, xizmat sharoiti, psixologik xavfsizlik darajasi hamda shaxsning agressiv yoki prosotsial strategiyalari ta'sirida selektiv ravishda shakllanishi mumkin.

Shu bois taqsimotning normal emasligi respondentlarning bir qismida ma'lum rollar kuchliroq, boshqa qismida esa minimal darajada namoyon bo'lishi bilan izohlanishi mumkin. “Psixologik jins diagnostikasi” metodikasi bo'yicha olingan tavsiflovchi ko'rsatkichlar yosh ofitserlarning gender-psixologik xususiyatlari tarkibida maskulinlik, femininlik va androgenlik komponentlari o'ziga xos nisbatda namoyon bo'lishini ko'rsatadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, nisbatan yuqori o'rtacha qiymat maskulinlik ko'rsatkichida (15,1) qayd etilgan bo'lib, femi-

ninlik ko'rsatkichi (13,3) undan birmuncha past darajada shakllangan. Androgenlik indeksi esa manfiy yo'nalishda (-4,0) namoyon bo'lgan. Mazkur ko'rsatkichlar tanlanma tarkibida an'anaviy ravishda maskulin psixologik sifatlar bilan bog'lanadigan qat'iyatlilik, mustaqillik, tashabbuskorlik, raqobatbardoshlik, qaror qabul qilishga moyillik hamda faol pozitsiyani egallash kabi xususiyatlarning nisbatan ustuvor ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, femininlik ko'rsatkichining ham yetarlicha yuqori ekanligi yosh ofitserlarning psixologik tuzilmasi faqat bir yo'nalishdagi gender stereotiplari bilan cheklanmasligini anglatadi.

Maskulinlik ko'rsatkichining nisbatan yuqori qiymatda (15,1) namoyon bo'lishi harbiy-professional faoliyatning o'ziga xos talablariga muvofiq shakllangan shaxsiy sifatlar bilan izohlanishi mumkin. Harbiy xizmat sharoiti tezkor qaror qabul qilish, mas'uliyatni zimmasiga olish, murakkab vaziyatlarda psixologik barqarorlikni saqlash, qat'iy harakat qilish, xizmat vazifalarini bajarishda mustaqillik ko'rsatish hamda guruh oldida yetakchilik pozitsiyasini egallashni talab qiladi. Shu nuqtayi nazardan, maskulinlikning nisbatan yuqori ifodalanishi yosh ofitserlarning xizmat faoliyatiga moslashuvi jarayonida faol-subyekt pozitsiyasining shakllanganligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Biroq maskulinlikni faqat biologik jins yoki tashqi qat'iyat bilan tenglashtirish metodologik jihatdan to'g'ri emas. Psixologik jins konsepsiyasida mazkur ko'rsatkich, avvalo, shaxsning faoliyatga yo'nalganligi, avtonomligi, o'z pozitsiyasini himoya qila olishi, maqsadga intiluvchanligi va ijtimoiy vaziyatlarda tashabbus ko'rsatishga tayyorligini aks ettiruvchi psixologik sifatlar majmuasi sifatida qaraladi.

2-jadval: "Psixologik jins diagnostikasi" metodikasining tavsiflovchi hamda normal taqsimlanish qonuniga muvofiqdagi haqida ma'lumotlar (n=761)

Ko'rsatkichlar	Min	Max	M	σ	Z qiymat	p
Maskulinlik	0,0	22,0	15,1	3,82	4,2	0,001
Femininlik	0,0	22,0	13,3	3,83	4,8	0,001
Androgenlik	-30,1	20,8	-4,0	6,18	3,7	0,001

Femininlik ko'rsatkichining o'rtacha qiymati (13,3) maskulinlikka nisbatan pastroq bo'lsa-da, uning tanlanmada yetarlicha ifodalanganligi yosh ofitserlarda emotsional sezgirlik, empatiya, hamkorlikka moyillik, shaxslararo munosabatlarni hisobga olish, murosaga kelish hamda boshqalarning emotsional holatini anglash kabi sifatlar ham muhim o'rin egallashini ko'rsatadi. Mazkur jihat harbiy jamoada samarali xizmat qilish uchun alohida ahamiyatga ega. Chunki zamonaviy ofitser faoliyati faqat buyruq berish, nazorat qilish va qat'iy boshqaruv bilan cheklanmay, balki bo'ysunuvchilarning psixologik holatini tushunish, ulardagi zo'riqish va nizolarni o'z vaqtida aniqlash, jamoa a'zolari o'rtasidagi kommunikatsiyani muvofiqlashtirish hamda ijtimoiy-psixologik iqlimni barqarorlashtirish kabi funksiyalarni ham qamrab oladi. Shu sababli femininlik komponentining mavjudligi professional zaiflik emas, aksincha, interpersonal munosabatlarda moslashuvchanlikni ta'minlovchi psixologik resurslardan biri sifatida baholanishi mumkin. Maskulinlik va femininlik ko'rsatkichlari o'rtasidagi tafovut yosh ofitserlarning psixologik jins tuzilmasida faoliyatga yo'naltirilgan, qat'iy va mustaqil xulq strategiyalari nisbatan ustun ekanligini ko'rsatsa-da, bu holat feminin sifatning inkor etilganligini anglatmaydi. Aksincha, har ikki komponentning o'rtacha qiymatlari bir-biridan keskin uzoqlashmaganligi respondentlarning ma'lum qismida instrumentallik va ekspressivlik sifatleri parallel tarzda shakllangan bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Bunday uyg'unlik murakkab xizmat vaziyatlarida bir tomondan qat'iyatli, ikkinchi tomondan esa ijtimoiy vaziyatga sezgir bo'lish imkonini yaratadi. Ayniqsa, rahbarlik faoliyatida mazkur ikki xususiyatning muvozanati boshqaruv samaradorligi, kommunikativ moslashuvchanlik va nizolarni konstruktiv hal etish uchun muhim psixologik asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Androgenlik indeksining manfiy yo'nalishda shakllanganligi (-4,0) tanlanmaning umumiy profilida maskulin komponentning feminin xususiyatlarga nisbatan ustunroq ekanligini aks ettiradi. Ushbu natija yosh ofitserlarning professional muhitida qat'iyatlilik, avtonomlik, tashabbuskorlik va natijaga yo'nalganlik singari xulq xususiyatlari ko'proq rag'batlantirilishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Shu bilan birga, androgenlik ko'rsatkichining keng diapazonda, ya'ni -30,1 dan 20,8 gacha o'zgarishi tanlanma ichida psixologik jinsning sezilarli individual differentsiatsiyasi mavjudligini ko'rsatadi. Demak, barcha yosh ofitserlarni bir xil gender-psixologik tipga kiritish maqsadga muvofiq emas: ayrim respondentlarda maskulin sifatlar ustun bo'lsa, boshqalarida feminin xususiyatlarning yuqoriroq namoyon bo'lishi yoki har ikki sifat guruhining nisbatan muvozanatli integratsiyasi kuzaatilishi mumkin. Androgenlikning aynan psixologik moslashuvchanlik nuqtayi nazaridan baholanishi muhimdir. Psixologik androgenlik shaxsning turli ijtimoiy va professional vaziyatlarda faqat an'anaviy gender stereotiplariga asoslangan bitta xulq modeliga bog'lanib qolmasdan, vaziyat talabiga qarab qat'iyatlilik, faollik va mustaqillik bilan bir qatorda empatiya, hamkorlik, emotsional sezgirlik hamda murosaga moyillikni namoyon eta olish imkoniyatini anglatadi. Harbiy faoliyatda bu xususiyat, ayniqsa, rahbar-bo'ysunuvchi munosabatlari, nizoli vaziyatlarni boshqarish, guruhni birdamlikni saqlash hamda psixologik zo'riqish sharoitida interpersonal muvozanatni ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etishi mumkin. Shu sababli androgenlik ko'rsatkichini shun-

chaki “erkaklik” yoki “ayollik” xususiyatlarining aralashuvi sifatida emas, balki xulq repertuarining psixologik moslashuvchanligini ifodalovchi kompleks ko'rsatkich sifatida talqin etish maqsadga muvofiq.

XULOSA

Mazkur natijalar yosh ofitserlar jamoasidagi interpersonal munosabatlarni, xususan, mobbing jarayonlarini tushuntirishda ham muhim metodologik ahamiyatga ega. Chunki haddan tashqari rigid maskulin xulq modeli ayrim sharoitlarda dominantlik, yuqori raqobat, kompromissga moyillikning pasayishi yoki o'z mavqeini kuch orqali himoya qilish kabi strategiyalar bilan birikishi mumkin. Biroq maskulinlikning o'zi agressivlik yoki mobbingga moyillikni anglatmaydi. Xuddi shuningdek, femininlikni passivlik yoki psixologik zaiflik bilan tenglashtirish ham ilmiy jihatdan asosli emas. Mobbing xulqining yuzaga kelishi psixologik jinsning alohida ko'rsatkichidan ko'ra, uning agressivlik, konfliktlik, guruhiiy status, rahbarlik uslubi, emotsional boshqaruv va jamoaning ijtimoiy-psixologik muhiti bilan qanday integratsiyalashishiga ko'proq bog'liq bo'lishi mumkin. Kolmogorov-Smirnov mezon natijalariga ko'ra, psixologik jinsning barcha ko'rsatkichlari bo'yicha empirik taqsimot normal taqsimlanish qonunidan statistik jihatdan ahamiyatli darajada farq qilgan. Jumladan, maskulinlik shkalasida ($Z=4,2$; $p<0,01$), femininlik shkalasida ($Z=4,8$; $p<0,01$) hamda androginlik indeksida ($Z=3,7$; $p<0,01$) natijalar qayd etilgan.

Barcha ko'rsatkichlarda empirik ma'lumotlarning normal taqsimlanganligi haqidagi nol gipoteza rad etiladi. Demak, yosh ofitserlarning maskulinlik, femininlik hamda androginlik ko'rsatkichlari tanlanma doirasida normal taqsimlanish qonuniga mos kelmaydi. Taqsimotning normal emasligi respondentlarning gender-psixologik xususiyatlari tanlanmada bir tekis shakllanmaganligini anglatadi. Buning sababi harbiy-professional faoliyatning o'ziga xos sotsializatsion ta'siri, respondentlarning biologik jinsi, individual shaxs xususiyatlari, xizmat tajribasi, egallagan lavozimi va guruhiiy munosabatlar tizimining turlicha bo'lishi bilan bog'liq bo'lishi mumkin. Ayniqsa, harbiy muhitda ma'lum xulq sifatlarining institutsional ravishda rag'batlantirilishi maskulinlik ko'rsatkichlarining ayrim qiymatlar atrofida ko'proq to'planishiga olib kelishi ehtimoli mavjud. Shu bilan birga, femininlik va androginlikning individual namoyon bo'lishi respondentlarning shaxsiy hamda ijtimoiy tajribasi ta'sirida yanada kengroq differentsiatsiyalanishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Kostyushina E.V. The role of the family in the formation of motivation for learning of a junior schoolchild / E.V. Kostyushina, L.Yu. Suvorinova // Science and Education. – 2020. – Vol. 3. – No. 4. – P. 207.
2. Kulakova N.A. Features of the development of communication between preschoolers and peers / N.A. Kulakova, V.N. Obnosov // Science and Education. – 2020. – Vol. 3. – No. 2. – P. 227.
3. Obnosov V.N. Traditions of youth education in Russian history // Youth and Responsibility: Materials of the IV Vladimir Spiritual and Educational Readings / Comp. R.S. Leonov. – Michurinsk: Michurinsk State Agrarian University Publishing House, 2019. – P. 111–115.
4. Obnosov V.N. Overcoming egocentrism as a condition for spiritual and moral development // Youth and Responsibility: Materials of the IV Vladimir Spiritual and Educational Readings / Comp. R.S. Leonov. – Michurinsk: Michurinsk State Agrarian University Publishing House, 2019. – P. 56–60.
5. Peryshkova S.A. The role of the family in the development of a preschooler / S.A. Peryshkova, E.P. Skryleva // Current Problems of Science and Education / Ed. V.Ya. Nikulshina. – Michurinsk: Michurinsk State Agrarian University Publishing House, 2017. – P. 16–19.
6. Popov A.S. Formation of ideas about personality development among future teachers / A.S. Popov, T.I. Popova // Current Problems of Education and Upbringing: Integration of Theory and Practice. – Michurinsk: Michurinsk State Agrarian University Publishing House, 2019. – P. 93.
7. Simmel G. Big Cities and Spiritual Life.
8. Antonov A.I., Karpova V.M., Lyalikova S.V. et al. Family-Centrism: Myth or Reality? – Moscow, 2016. – 324 p.
9. Berger P., Luckmann T. The Social Construction of Reality: A Treatise in the Sociology of Knowledge. – Moscow, 1995.

-
- 13.00.00 Pedagogika fanlari
 - 13.00.01 Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi
 - 13.00.02 Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha)
 - 13.00.03 Maxsus pedagogika
 - 13.00.04 Jismoniy tarbiya va sport mashg'ulotlari nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.05 Kasb-hunar ta'limi nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.06 Elektron ta'lim nazariyasi va metodikasi (ta'lim sohaları va bosqichlari bo'yicha)
 - 13.00.07 Ta'limda menejment
 - 13.00.08 Maktabgacha ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi
 - 13.00.09 Ijtimoiy pedagogika
 - 07.00.00 Tarix fanlari
 - 19.00.00 Psixologiya fanlari
 - 01.00.00 Fizika-matematika fanlari
 - 02.00.00 Kimyo fanlari
 - 03.00.00 Biologiya fanlari
 - 09.00.00 Falsafa fanlari
 - 10.00.00 Filologiya fanlari
 - 11.00.00 Geografiya fanlari

AKTABGACHA VA AKTAB TA'LIMI

Mas'ul muharrir: Ramzidin Ashurov

Ingliz tili muharriri: Murod Xoliyorov

Musahhih: Alibek Zokirov

Sahifalovchi va dizayner: Iskandar Islomov

2026. №8(1)

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

"Maktabgacha va maktab ta'limi" jurnali 26.09.2023-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №C-5669363 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.
Litsenziya raqami: № 136361.

Manzilimiz: Toshkent shahar, Yunusobod tumani
19-mavze, 17-uy.